

ATLANTIKWALL

A dark blue silhouette of a coastal fortification wall with a crenelated top and a rectangular opening at the base. Two white birds are flying in the sky above the wall.

Fietsroute Voorne

40 km

**Langs oorlogserfgoed in duinen,
polders & historische vestingsteden**

De Atlantikwall

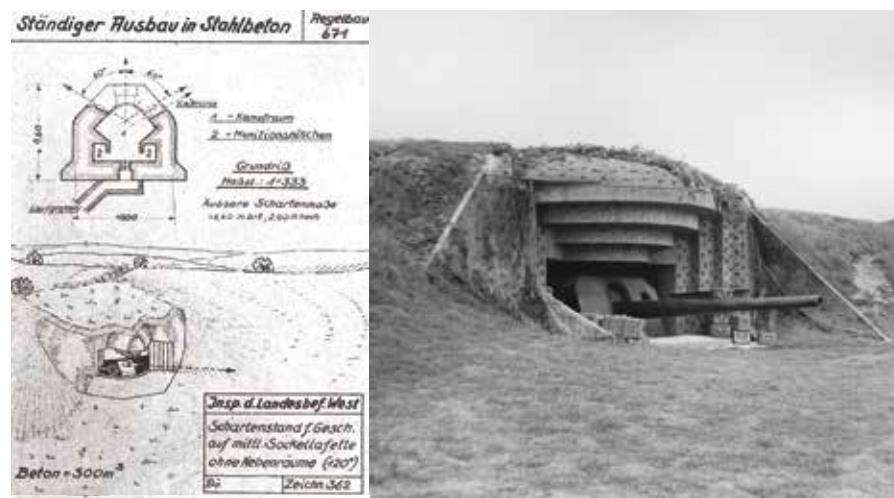
5.000 kilometer kustverdediging

Vanaf 1939 werd een groot deel van Europa door het Duitse leger onder de voet gelopen. Jarenlange bezetting en onderdrukking volgde. De kustlijn van Noorwegen tot aan de Frans-Spaanse grens vormde de westgrens van het zogenaamde Derde Rijk van de Nazi's. Hier bestond na de zomer van 1940 nog één dreiging: het eiland Groot-Brittannië. Hitler vreesde een geallieerde invasie op de bezette kust. Eind 1941 gaf hij daarom het bevel tot de bouw van de *Neue Westwall*, later de *Atlantikwall* genoemd. Het zou een 5.000 kilometer lange verdedigingslinie worden langs de gehele kuststrook. De duinen en het strand werden tot *Sperrgebiet* verklaard (verboden gebied). In de daarop volgende jaren werkten tienduizenden mensen, vaak gedwongen, aan een van de grootste bouwoperaties van de 20e eeuw.

Van monoliet tot megalomaan

De Duitsers maakten diverse ontwerpen voor bomvrije bunkers met muur- en dakdiktes van twee meter gewapend beton. Er waren tientallen gestandaardiseerde types voor het veilig onderbrengen van manschappen, geschut, munitie, voorraden en communicatieapparatuur. Ook waren er commandobunkers, keukens, hospitalen en opstellingen voor radars, etc. Deze zogeheten St.-bunkers (*Ständig* = bomvrij) zijn de meest karakteristieke bouwwerken van de Atlantikwall. Je kunt ze in alle landen aantreffen en sommige standaardontwerpen zijn wel honderden keren gebouwd. De *Wehrmacht* concentreerde de bunkers samen met kleinere bakstenen bouwwerken en veldstellingen zoals loopgraven en schuttersputjes in zelfstandige steunpunten (*Stützpunkten*).

Bouwtekening en foto van een geschutsbunker in Zuid-Holland. De meeste bunkers hadden maar één functie waardoor een militair steunpunt als geheel minder kwetsbaar was

Elk steunpunt had een specifieke functie zoals een geschutsbatterij, radarcomplex, infanteriestelling of commandopost. Rondom een stad, aantal dorpen of haven werden de losse steunpunten strategisch samen-gevoegd tot één groot afgebakend verdedigingsgebied. Dit werd een *Stützpunktgruppe* genoemd, of *Festung* als het heel belangrijk was. De steunpunten werden zowel aan de zee- als landzijde aangelegd zodat zo'n gebied aan alle kanten was te verdedigen. Tussen de *Stützpunktgruppen* lagen minder sterk verdedigde kuststroken, de zogenaamde *Freie Küsten*.

Landschappelijke diversiteit

Het Zuid-Hollandse kustlandschap is heel divers. De Duitsers werden geconfronteerd met zandstranden, uitgestrekte duingebieden, dijken, rivieren, eilanden, havens en bebouwing langs boulevards. Landinwaarts lagen polders met een nauw vertakt water- en wegennet en diverse steden en dorpen. Hier moest de infrastructuur zoals bruggen, spoorwegen, watergemalen, vliegvelden en industrie worden beschermd vanwege hun militaire of economische waarde. Vooral de bestuursstad Den Haag en de haven van Rotterdam, waartoe Hoek van Holland de poort vormt, waren van vitaal belang. De geografie en het strategisch belang bepaalde uiteindelijk in welke mate en hoe een gebied met verdedigingswerken werd ingericht.

Zo ontstonden in Zuid-Holland verschillende verdedigingsgebieden, waar *Stützpunktgruppe Voorne* er een van was. Het voormalige eiland vormde de zuidflank van de *Festung Hoek van Holland* en mede vanwege de aanwezige radarcomplexen werden er veel bunkers gebouwd.

Schuldig landschap

Om militaire redenen werden in sommige steden en dorpen complete woonwijken gesloopt en de bevolking massaal geëvacueerd. Ook werden als verdedigingsmaatregel grote gebieden onder water gezet of voorzien van duizenden mijnen. Aan het eind van de oorlog domineerden tienduizenden betonnen bunkers en bakstenen bouwwerken en honderdduizenden kilometers aan prikkeldraad, loopgraven, veldversterkingen en allerlei soorten versperringen de Nederlandse kuststrook.

Mythisch erfgoed

De Atlantikwall nam in de Duitse oorlogspropaganda soms mythische proporties aan. Om de geallieerden angst in te boezemen en het moreel van de Duitse soldaten op te krikken wilde Hitler de suggestie wekken dat het een onneembare vesting was. Tijdens D-Day op 6 juni 1944 viel in Normandië echter het doek: de Atlantikwall was doorbroken door een immense invasiemacht. De Duitsers boden echter ook daarna nog felle tegenstand en het duurde nog een klein jaar voordat ook het westen van Nederland was bevrijd.

Historisch erfgoed

Na de bevrijding vormden de bunkercomplexen lelijke 'littetekens' in een verminkt kustlandschap. De ongewilde Duitse erfenis werd zoveel mogelijk opgeruimd of onder een laag duinzand weggewerkt. Vanwege de Deltawet hebben vooral in de jaren 60 veel bunkers het veld geruimd omdat ze een zwakke schakel vormden in de zeewaterkerende duinenrij. Ruim 75 jaar later zijn in de duinen en dijken van de provincie Zuid-Holland echter nog steeds restanten van de verdedigingslinie te zien. Inmiddels worden deze beschouwd als waardevol cultuurhistorisch erfgoed dat ons helpt te herinneren aan de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog.

Fietsknooppunten

De route is gebaseerd op het fietsknooppuntensysteem. Je volgt de genummerde witgroene borden in de richting van de pijl van knooppunt naar knooppunt (afgekort tot KP). Wanneer er geen bebording is, dan fiets je rechtdoor. Bij elk knooppunt staat een informatiepaneel met een plattegrond van het gebied met alle knooppuntnummers. Om bij het oorlogserfgoed te komen, wijkt de Atlantikwall-route soms af van het fietsroutenetwerk. Volg de routebeschrijving om hier weer op aan te haken. Op pagina 6 & 7 vind je een overzichtskaart van de route en de knooppunten.

LA = linksaf
RA = rechtsaf
RD = rechtdoor
KP = knooppunt

Start: Rockanje parkeerterrein bezoekerscentrum Tenellapas Zuid-Hollands Landschap, Duinstraat 12a, 3235 NK Rockanje (gratis). Je kunt de Atlantikwall-route desgewenst bij elk knooppunt beginnen en de routebeschrijving vanaf dat punt oppakken.

Lengte: 40 kilometer.
Kan ingekort worden door andere knooppunten te volgen, zie hiervoor de routeborden die bij veel knooppunten zijn geplaatst.

Duur: plusminus 4 uur.

Horeca: op de route liggen verschillende cafe's en restaurants.

Tip: de Tenellapas is ook startpunt van een Atlantikwall wandelroute: www.atlantikwallroute.com

Legenda

- fietsroute
- - - wandeling
- knooppunten
- bezienswaardigheden
- P parkeerplaats/start

Start

Oostvoorne

Brielle

Rockanje

Hellevoetsluis

Haringvliet

Noordzee

Topografie: Kadaster, Basisregistratie Topografie, TOPNL
Cartografie: Nick Warmerdam

1 Tenellapas

De Tenellapas dankt zijn naam aan het kleine plantje *Anagallis Tenella* (Nederlandse naam: Teer Guichelheil). Het was een van de eerste soorten die op de oever van de plas groeide, nadat die in 1949 werd afgegraven. Het plantje is te zien in de Heemtuin Tenellapas naast het bezoekerscentrum van het Zuid-Hollands Landschap.

Het afgraven van dit terrein begon al in 1943 toen de Duitsers het duinzand nodig hadden voor camouflage van bunkers en het maken van betonpalen. De ter plekke geprefabriceerde palen transporteerden de Duitsers naar het strand, waar ze er honderden zogenaamde *Tetraëder* van maakten. Deze versperringen werden in de vloedlijn geplaatst zodat geallieerde landingsvaartuigen hierop zouden stuk varen of openscheuren.

Rijen *Tetraëder* op het strand van Voorne

Met je gezicht naar de ingang van het bezoekerscentrum het fietspad op links, RA de weg op naar KP 3. Al snel maakt de weg een flauwe bocht naar links. Bij KP 3, richting KP 4. Je fietst op de Windgatseweg. Na 250 meter passeer je enkele huizen aan je linkerkant waarna je bij een toegangshek tot het duingebied een paardenbak met een klein bunkertje aantreft.

2 Hoofdkwartier

Je staat aan de rand van een groot bunkercomplex dat dienst deed als hoofdkwartier van het op Voorne gelegerde infanteriebataljon. het bunkertje wat je ziet is een zogenaamde *Tobruk*; een kleine betonnen bunker met een opening aan de bovenzijde van waaruit met een mitrailleur kon worden geschoten. In de Atlantikwall zijn er duizenden gebouwd. De naam is afkomstig van de plaats Tobruk in Libië waar de Duitsers dit van oorsprong Italiaanse ontwerp voor het eerst aantreffen.

Achter de *Tobruk* staat een grote manschappenbunker voor 20 militairen

Uitstapje: landgoed

Aan de andere kant van de weg kun je een rondje lopen over de paden van het landgoed *Olaertsduyn*. Het landhuis was in de oorlog gevorderd en van hieruit zwaaide de Duitse eilandcommandant de scepter over Voorne. Alleen bij dreigend gevaar verplaatste de officiersstaf zich naar de bunkers.

Vervolg de weg 100 meter totdat je aan je linkerkant een hoge betonnen muur ziet.

Deze betonnen muur is van de voormalige keuken annex kantine. Omdat het bouwwerk op het maaiveld was gebouwd kun je goed zien hoe hoog het is. Links en achter het gebouw staan in de particuliere tuinen onder andere manschappen- en munitiebunkers, een hospitaal, een telefoonbunker en een commandobunker. Deze vormden het hart van het hoofdkwartier. Vanaf hier zou bij een eventuele geallieerde invasie het gevecht op Voorne worden gecoördineerd.

Landhuis Olaertsduyn, gebouwd in 1910

Wolga-Tataren

Vanaf eind 1943 bestond de helft van de militairen op Voorne uit Wolga-Tataren die noodgedwongen dienst hadden genomen in het Duitse leger. Ze kregen de keus: of dienst nemen in de *Wehrmacht* of krijgsgevangenschap in een kamp onder onmenselijke omstandigheden. De meer dan duizend Wolga-Tataren waren islamitisch.

Gebedsdienst Wolga-Tataren in de tuin voor het landhuis

 Je fietst terug naar KP 3. LA naar KP 13. Bij KP 13 RA richting KP 14. Bij de parkeerplaats van strandovergang Tweede Slag kun je de strandovergang oplopen (fiets neerzetten of aan de hand meenemen). Na 100 meter tref je aan je rechterhand drie Tetraëder en een pad richting een monument.

3 Executies

Vanaf de herfst van 1944 werd de oorlog ook op Nederlandse bodem uitgevochten. Het naderende front maakte de situatie op Voorne grimmig. De Duitsers waren nerveus en op hun hoede voor elke vorm van verzet. Hier zijn enkele bewoners slachtoffer van geworden. Als gevolg van een fanatieke NSB'er en verraad van een gedeserteerde Nederlandse SS'er werden diverse mensen opgepakt. Zes van hen werden van verzet beschuldigd en op 6 december 1944 in de duinen bij de Tweede Slag gefusilleerd. Aanvankelijk werden zij herinnerd met zes houten kruizen, in 1951 werden deze vervangen door het huidige monument. Door afslag van de duinen is dit viermaal verplaatst en staat het nu 75 meter ten oosten van de oorspronkelijke plek. Op 21 december 1944 werden ook nog eens een vader en zoon voor hun huis in Rockanje gefusilleerd wegens het verbergen van een Engelse vlieger, waarna hun huis in brand werd gestoken.

Herinneringskruizen eind jaren 40

Terug via de parkeerplaats naar KP 14, gevolgd door KP 15, 20, naar KP 21. Tussen KP 15 en 20 valt het aantal bochten op. Bij oude dijkdoorbraken zijn door het kolkende water diepe gaten ontstaan waar omheen een nieuw stuk dijk werd gelegd. Voordat het fietspad naar rechts afbuigt zie je links een kleine betonnen bunker tegen het talud van een dijk liggen.

4 Telefoonbunker

De Duitsers legden diep onder de grond een eigen telefoonkabelnet aan. Dit *Festungskabelnetz* was minder kwetsbaar voor bombardementen dan het civiele Nederlandse telefoonnet. De schakelpunten werden ondergebracht in kleine bunkers met betonnen muren van twee meter dik. Vaak kregen ze ter camouflage een zadeldak met dakpannen en met opgeschilderde ramen hield het in de oorlog de schijn op als woning. Later op de route kom je er nog twee tegen.

Na KP 21 na plm. 150 meter de tweede (klinker)weg naar rechts. RD tot de strandopgang.

Telefoonschakelbunker in de dijk

Uitstapje: Over versperringspalen

Loop de overgang op naar het strand (fiets neerzetten of aan de hand meenemen). Let op het pad waarover je loopt.

Duitse kaart met stellingen

Voor de sloop werden explosieven gebruikt

5 Strand

In de duinen tussen Rockanje en Hellevoetsluis stonden veel bouwwerken van geschutsbatterijen en infanteriestellingen.

Tijdens de oorlog was de kuststrook voor de bevolking streng verboden terrein. De verlatenheid, versperringen en het vele prikkeldraad maakten het strand tot een naargeestig gebied.

Eind jaren zestig zijn de bunkers in het kader van de Deltawet bijna allemaal gesloopt en het puin werd gebruikt als verharding voor wegen en paden. Alleen de achter de waterkerende duinenrij gelegen bunkers overleefden de sloopwoede. Langs het pad vanaf de parkeerplaats tot het strand liggen er links en rechts nog diverse in het struikgewas verborgen.

Duits beton kreeg soms echter een tweede leven. Een bijzondere vorm van hergebruik tref je aan bij deze duinovergang. Je loopt hier namelijk over honderden geprefabriceerde profielbalken van versperringen richting het strand.

Al snel na de oorlog werden de resten van versperringen hergebruikt

Vervolg de route naar KP 22 richting KP 23 in Hellevoetsluis. Tussen KP 22 en 23 (Schenkeldijk) gaat na een parkeerplaats aan je rechterzijde de dijk met een bocht naar links. Hier overzie je het natuurgebied Quackgors.

6 De Quack

Bij de Quack is er maar één geschutsbunker gesloopt en liggen de overige bunkers nog in het duin. Voor de toekomst is hier een wandelpad gepland. Als je goed oplet zie je her en der de resten van versperringspalen die na de oorlog massaal werden gebruikt als afrastering van weilanden.

Bij KP 23 in Hellevoetsluis aangekomen LA de Haerlemmerstraat in. Aan het eind sta je voor de Nederlandse kazerne Haerlem.

Resten van versperringen, vaak voorzien van een geelgroene korstmos

Uitstapje: Vestingwallen

Parkeer de fiets en loop naar links met het wandelpad de vestingwallen op.

7 Vesting Hellevoetsluis

De bomvrije kazerne Haerlem dateert uit 1881. Het drie etages tellende bouwwerk bood een veilig onderdak aan 300 man personeel van de naastgelegen kustbatterij. Kort daarna waren vestingwerken van baksteen al weer achterhaald door de ontwikkeling van nieuwe springstoffen en granaten. Desondanks namen in WO2 ook Duitse militairen hier hun intrek. Even verder tref je een replica aan van een Nederlands kanon aangeduid als '24IJ', dat betekent dat de loop van gietijzer is met een doorsnede van 24 cm. In de 19e eeuw stonden maar liefst 13 stukken geschut op rij om schepen op het Haringvliet te beschieten. De Duitsers hadden niets aan de verouderde kanonnen, ze werden omwille van het staal dan ook omgesmolten. De vestingwallen werden door de Duitsers weer in staat van verdediging gebracht en iets verder verrees een geschutsbunker waarin een 7,5 cm kanon beschermd stond opgesteld. Het nadeel van de bunker was het beperkte schootsveld en daarom kon het kanon via de achterzijde naar een open bedding worden gereden voor een 360 graden schootsveld. Het betonpad van bunker tot bedding is nog gedeeltelijk zichtbaar.

Vestingwallen met op de voorgrond de Duitse geschutsbunker type 612 en open geschutsbedding. De bebouwing links van de haven werd gesloopt

De sloop van de linkerkant van de vesting is begin 1944 in volle gang

Sloop en evacuatie

In de oorlog zijn op twee woningen na alle gebouwen aan de linkerkant van de vesting afgebroken. Ze zouden de geallieerden bij een geslaagde landing bescherming kunnen bieden en stonden het schootsveld van het Duitse geschut in de weg. Daarom werden 190 woningen, 24 winkels en 8 bedrijven met de grond gelijk gemaakt. De geëvacueerde bevolking moest in zeer korte tijd haar heil elders zoeken.

Terug naar de fiets en KP 23. Brug over bij het pleintje LA richting KP 25.

Uitstapje: Geschutsbedding

Het is leuk om bij het pleintje de Kerkstraat in te lopen naar een uitzichtpunt/geschutsbedding. Einde van de Kerkstraat RD, na 100 meter links.

8 Haven

In de geschutsbedding stond een licht luchtdoelkanon met een kaliber van 12 cm. De bedieningsmannschappen sliepen in de hieronder gelegen oude Nederlandse schuilplaats. Vanaf dit hoge punt overzie je het Haringvliet en de haven van Hellevoetsluis. Deze werd direct in de zomer van 1940 door de *Kriegsmarine* in gebruik genomen. Er lagen hoofdzakelijk in beslag genomen Hollandse vissersschepen die waren verbouwd en bewapend. Ze hadden tot taak de mondingen van de Zuid-Hollandse binnenwateren te beschermen en Engelse mijnen te ruimen.

Duitse militairen op de fiets voor fort Noorddijk

Terug naar het pleintje, RA richting KP 25. Buiten de vesting KP 19 volgen. Hier aangekomen RA langs het fort richting KP 47.

9 Batterij Noorddijk

Deze in 1884 opgestelde batterij, in de volksmond 'fort' genoemd, is gelijktijdig gebouwd met het identieke fort Penserdijk waar je later op de route langs fietst. Ze maakten met de kustbatterijen van Brielle en Hellevoetsluis deel uit van de 'Stelling van de monden van de Maas en het Haringvliet'. Elk fort bestaat uit een bomvrij gebouw, geflankeerd door geschutopstellingen omringd door een gracht. De polders ten westen van de linie zouden bij oorlogsdreiging onder water worden gezet.

De Duitsers namen beide forten in gebruik als onderkomen en opslag. Op fort Noorddijk stond ook een houten toren met een radiobaken van de *Luftwaffe*, bedoeld om Duitse piloten te helpen navigeren. De Duitsers hebben het Hollandse plan van inunderen in praktijk gebracht. Geallieerde

Inundatie bij Hellevoetsluis

vliegtuigen en parachutisten konden zo nooit landen. Ten oosten en westen van het Kanaal door Voorne werden de polders met zeewater gevuld. Het zout was nog jaren na de oorlog funest voor de landbouw.

Vervolg de route naar KP 47, 33, 32, 31. Bij KP 32 ligt aan je linkerhand zusterfort Penserdijk. Bij KP 31 RA, de vesting van Brielle in. Hier RD de Nobelstraat in, volg deze tot aan de Markt.

10 Vesting Brielle

Elk jaar op 1 april is het feest in Brielle. Dan wordt herdacht dat in 1572, kort na het begin van de Tachtigjarige Oorlog, de Watergeuzen de stad veroverden op de Spanjaarden. Enkele eeuwen later werd de vesting door de Duitsers weer in staat van verdediging gebracht. Zo kon de poort waar je doorheen fietst worden afgesloten met een grote beweegbare betonnen versperring. De bastions en wallen werden volgebouwd met een dozijn houten barakken en talloze schuttersputten en mitrailleurnesten. In de stoep voor het vijfde huis aan de rechterkant (Nobelstraat 85) vind je drie kleine messing plaquettes. Dit zijn *Stolpersteine* die in heel Europa zijn te vinden voor de huizen waarvan de voormalige Joodse bewoners zijn vermoord door de nazi's. In de plaatjes zijn de naam en

Het Historisch Museum op de hoek van de Markt was destijds het stadhuis. Op deze plek werd de bevrijding groots gevierd

geboortedatum gestanst, alsmede datum en plaats van overlijden (vaak een concentratiekamp). In dit geval slager Izaak Gazan met zijn vrouw en kind in Sobibor. Iets verder op nr. 10 het plaatje voor zijn jongere broer les, vrouw en vijf kinderen, vermoord in Auschwitz. Ook bij huisnummer 67 en Koopmanstraat 7 treft je *Stolpersteine* aan van de in totaal 21 Joodse inwoners die uit Brielle zijn gedeporteerd en nooit terugkwamen.

Op de Markt LA, Koopmanstraat. Bij het pleintje rechts aanhouden, de Langestraat in. Utrijden en je bent op KP 25. RD de vesting uit naar KP 53.

11 Verscholen

Tussen de Bollaarsdijk en de Heindijk is een met struikgewas begroeide grote manschappenbunker verscholen met op het dak een twee meter dikke ommuring voor een radarinstallatie. Als er geallieerde toestellen aankwamen waarschuwde deze radar de vier Duitse luchtdoelbatterijen op het eiland De Beer aan de andere kant van de Maas.

Uitstapje: Stenen Baak

Vanaf KP 53 een paar honderd meter fietsen richting KP 26. Je ziet rechts het Stenen Baak, de eerste Nederlandse vuurtoren van baksteen met ernaast een reconstructie van een 18e-eeuwse geschutsbatterij met kogelgloeioven.

Vanaf KP 53 volg richting KP 02.

Waar de Heindijk overgaat in de Tichelarijweg ligt in de bocht aan de rechterzijde weer een telefoonbunker (zie ook de beschrijving bij punt 4).

De ommuring voor de radar: graffiti als hedendaagse vorm van camouflage

Sla aan het eind van de Tichelarijweg op de T-splitsing RA (volg dus niet KP 02). Op de T-splitsing LA, het fietspad onder het viaduct door.

12 Verstopt in struiken

In de tuin links van het fietspad staan goed verstopt tussen bomen en struikgewas enkele bunkers. De grootste is een woonbunker voor 20 man waar de bomen zelfs op het betonnen dak wortelen. De bouwwerken vormden tezamen met tientallen anderen in de duinen aan de overkant van de weg een groot complex ter bescherming van de Maasmonding.

Je steekt de weg over naar rechts, richting KP 51 en de Boulevard.

13 Wassermann

In deze duinen liggen zowel links als rechts van het pad veel bunkers verscholen. Aangezien het beschermd natuurgebied is, mag je hier niet naar toe lopen.

Links stond een zogenaamde Wassermann radarmast van 40 meter hoog. De radar kon geallieerde bommenwerpers op een afstand van ruim 300 kilometer waarnemen. De peilgegevens werden doorgegeven aan de commandobunker in de 'Biberstelling' (zie punt 18).

Wassermann aan de Boulevard

14 Groene strand

Als je bent aangekomen op de Boulevard zie je aan je rechterhand het zogenaamde Groene Strand met aan de horizon de havenindustrie. Een kleine eeuw geleden meerde hier de veerboot met badgasten uit Rotterdam nog aan, en in de oorlog tuurden de Duitsers hier over de zee 'Nach England'. Het water kwam tot aan de voet van de Boulevard wat tijdens een zware storm zelfs tot verzakking van enkele bunkers leidde. Sinds de jaren 30 trok de zee zich langzaam terug en elk jaar werd het strand voor de Boulevard modderiger en groener. Na de aanleg van de Brielse Gatdam werd het gebied in de jaren zestig afgegraven en zo ontstond het Oostvoornse Meer. Rondom groeien het kreupelhout en de rietvelden volop.

De gesloopte theekoepel, destijds een markant monument aan de Boulevard

15 Boulevard

Links ligt de oorspronkelijke kustlijn, tot 1942 stonden hier fraaie hotels en cafés. Deze werden gesloopt voor het schootsveld vanuit verschillende bunkers die nog in de duinen verborgen liggen. Ook de uit 1742 stammende monumentale theekoepel van de Dijkgraven van Voorne werd gesloopt. In 2014 is deze weer herbouwd naast Hotel Restaurant 't Wapen van Marion, een kilometer verwijderd van de oorspronkelijke plek.

Bij KP 51 aangekomen vervolg naar KP 01. Aan het einde van de Boulevard ligt links de herbouwde theekoepel. Blijf op het fietspad en ga schuin RD.

16 Duitse betonweg

In de oorlog was het tracé waar je nu fietst een door de Duitsers op het strand aangelegde hoge zandwal, waarvan de boven- en zijkant waren voorzien van betonplaten. Zo diende het als weg, maar ook als antitankmuur. In het cement waren afdrucken van soldatenlaarzen te zien, totdat in '97 de platen werden verwijderd en een geasfalteerd fietspad werd aangelegd.

De sloop van de Duitse betonweg

Bij het kruispunt RD. Verderop heb je aan rechts zicht op het Oostvoornse Meer en aan de linkerkant Paviljoen De Duinrand. Hierna LA het duingebied in richting KP 03 of honderd meter verder fietsen voor een uitkijkpunt.

Uitstapje: Uitkijkpunt

In de verte zie je het torentje van Restaurant Aan Zee. Het is de moeite waard om vanaf het hoge uitkijkpunt over het strand te kijken.

Je fietst een stukje over een hobbelig klinkerpad (Sipkesslag). Dit zijn de oude straatklinkers uit de jaren 30 van de toenmalige Vliegveldweg. Na een lichte stijging in het fietspad sta je aan de rand van de voormalige radarstelling Biber.

17 Vliegveldje

Enkele meters voor het fietsbordje 'Twee werelden route' aan de linkerkant loopt een zandpaadje richting de hoger gelegen bult. Het is een bunker waar op het dak in een betonnen bedding een licht luchtdoelkanon stond ter bescherming van *Stellung Biber*. In de bunker sliepen de militairen en lag munitie opgeslagen. Vanaf hier overzie je een voormalig vliegveldje. Tot 1940 werd er gevlogen met sportvliegtuigjes en de in Rockanje woonachtige directeur van de Van Nelle fabriek in Rotterdam vertrok vanaf hier per vliegtuig naar zijn werk. Tegenwoordig wordt in de winter het terrein onder water gezet om bij vorst te kunnen schaatsen.

Linksonder het Sipkesslag, middenonder een uitkijkpunt op de bunker

In de Biber bunkers werd in de oorlog onder de grond Kerstfeest gevierd

18 Radarstelling Biber

Radarstelling Biber was een groot complex. Op een terrein van tientallen hectares waren meer dan 100 bunkers gebouwd en stonden verschillende radarinstallaties. Vooral in de nachtelijke uren speurde de *Luftwaffe* hiermee het luchtruim af naar geallieerde bommenwerpers. Bij detectie werden Duitse jachtvliegtuigen naar de nietsvermoedende toestellen geleid om het gevecht aan te gaan. Veel van de heuveltjes die je hier ziet zijn bedrieglijk. Het zijn geen duinen, maar onder het zand verborgen bunkers. Tegenwoordig is in de grote twee etages tellende commandobunker van de radarstelling een museum ingericht. In de zomermaanden worden zowel binnen als buiten rondleidingen gegeven.

Volg het fietspad tot je aan de rechterkant hoge bomen op zandbulten ziet.

19 Heesterhof

Onder de zandbulten gaan manschappen- en munitiebunkers schuil van een steunpunt voor een infanteriereserve. Het complex werd ook wel Heesterhof genoemd, vanwege de heesters die hier destijds groeiden. Je kunt bij het wandelpad naar rechts even afstappen om tussen de bunkers te lopen. De omgeving is bosachtig dankzij de Oostenrijkse dennen die

natuurbeschermer Cees Sipkes na de oorlog op de bunkers plantte om ze te maskeren. Deze bomen wortelen niet diep en zijn daarom geschikt om het zand vast te houden. Enkele bunkers zijn met elkaar verbonden via gangen van betonnen ringen die oorspronkelijk voor de riolering in steden waren bedoeld. Dit was een betere bescherming tegen granaatscherven en kogels dan open loopgraven. Op 9 oktober 1944 werd de evangelist Leendert Van der Meer op verdenking van verzetsactiviteiten in een bunker opgesloten. Na twee dagen opsluiting werd hij op deze plek geëxecuteerd. Enkele inwoners uit Oostvoorne moesten hierbij verplicht toekijken.

Smalspoor

Aan de linkerkant van het fietspad zie je twee kleine duinplassen. In de vorige eeuw was er een tramlijn van Rotterdam naar Oostvoorne met als eindpunt de Zeeweg, bij het strand. Vanaf hier legden de Duitsers een smalspoor aan om bouwmaterialen en grind naar de moeilijk te bereiken bouwplaatsen in de duinen te transporteren. De duinplassen vormen de sporen van een overslag- en rangeerterrein van dit smalspoor. Vanaf hier vertakte het tracé zich richting de zee en de Tenellaplas.

Vervolg fietspad. Op het kruispunt Duinzoom/F.H.G. van Itersonlaan RA het fietspad op naar KP 03. Net voor dit punt zie je aan je rechterhand de Tenellaplas weer, eindpunt van deze route.

Op het kruispunt zie je aan de overkant van de weg een vierkant bouwwerk. Ook dit was een betonnen telefoonbunker (zie beschrijving punt 4), maar in dit geval ter camouflage voorzien van een mantel van bakstenen.

'Bunkerbouwers' voor het smalspoor. Velen van hen kwamen uit Rotterdam en bleven in een barakkenkamp overnachten

Fietsroute Voorne

De Atlantikwall fietsroute op Voorne is veelzijdig. Je fietst door een steeds veranderend landschap en komt verschillend oorlogserfgoed tegen. De route begint bij het bezoekerscentrum Tenellaplas. Hier lag het voormalige Duitse hoofdkwartier van het eiland vlakbij. Via een dijk fiets je naar het strand van Rockanje waar je na het bezoek aan een monument langs de duinstrook richting Hellevoetsluis fietst. Onderweg passeer je enkele locaties met een markante WO2-geschiedenis. Vanaf de oude vestingstad vervolg je de tocht dwars over het eiland langs twee 19e eeuwse 'forten' naar Brielle. Ook hier liet de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog sporen na. Door de polder gaat het verder naar het Stenen Baak aan de Brielse Maas. Destijds stond hier een radar, één van de vele langs deze kuststrook. Vanaf hier is het nog een stukje richting de Boulevard van Oostvoorne met zicht op de wuivende rietvelden en in de verte de industrie van de Europoort. In de oorlog rolden hier nog de golven van de zee. In de tussentijd passeer je diverse bunkercomplexen. Tenslotte fiets je door beschermd duingebied dwars door de voormalige radarstelling Biber, waarna je terug bent bij het startpunt.

ERFGOEDHUIS
ZUID-HOLLAND

provincie HOLLAND
ZUID

Meer informatie

www.geschiedenisvanzuidholland.nl/atlantikwall

www.zuidhollandslandschap.nl

www.biberbunker.nl

www.fronttaal.info

Respect

Bunkers zijn vaak de biotoop van zeldzame planten- en diersoorten en staan in beschermd natuurgebied of op particuliere grond. Dit is verboden terrein voor onbevoegden, tenzij je op de openbare fiets- of wandelpaden blijft.

Colofon

De fietsroute is een product van de Erfgoedlijn Atlantikwall van de provincie Zuid-Holland en wordt uitgegeven door het Erfgoedhuis Zuid-Holland. De route is digitaal beschikbaar op de websites van genoemde organisaties.

© Tekst & foto's: J. Rijpsma - Bureau St. (5, 9, 11o, 13o, 16b, 18, 20o, 21, 22)

© Foto's: A. van Beveren (1, 14, 21) / NIOD (19) / Nationaal Archief, collectie Anefo, CCO (2) / Streekarchief Voorne-Putten (8, 10-13, 15-17, 20b, 23)